

Rezultati orijentacionog istraživanja u cilju identifikacije i zaštite arheoloških spomenika na trasi autoputa Koridor V/c kroz Bosnu i Hercegovinu

Blagoje Govedarica / Melisa Forić
Berlin-Sarajevo

1. Metodološki uvod

Još od 1997. godine, odmah nakon Konferencije u Helsinkiju na kojoj su definisani panevropski transportni koridori, otpočelo se sa izradom elaborata i studija koje se odnose na V/c – autoput kroz Bosnu i Hercegovinu.¹ Izgradnja ovog autoputa je bez sumnje jedan od najprioritetnijih i najznačajnijih projekata koji se u zadnje vrijeme izvode u našoj zemlji. Od prvih projektnih studija proteklo je već 14 godina, jedan manji dio autoputa već je izgrađen, a trasa preostalog dijela je u dobroj mjeri određena. Priprema i izvođenje jednog ovakvog poduhvata nosi sa sobom niz obaveznih pratećih aktivnosti, među kojima važan segment predstavlja zaštita spomenika kulturnoistorijskog naslijeđa. Tu spadaju raznovrsni arhitektonski objekti i spomenici, kao i brojna arheološka nalazišta koja su uglavnom pod zemljom i na prvi pogled teško uočljiva.

Zakon je jasno predvidio da se izvođenje ovakvih građevinskih radova ne može obavljati bez prethodne zaštite kulturnoistorijskih spomenika, odnosno bez saglasnosti institucija nadležnih za ovu zaštitu.² Ovim zakonom, kao i odgovarajućim evropskim konvencijama, investitor se obavezuje da blagovremeno obezbijedi neophodne finansijske i tehničke uslove za istraživanje i zaštitu spomenika ugroženih izvođenjem ovih građevinskih radova. Nažalost, na tom planu do danas nije ništa učinjeno, a sama arheološka struka je u dosadašnjim radovima i elaboratima bila skoro u potpunosti zapostavljena. U pripremi

gradnje autoputa, kako se vidi iz Studija o utjecaju na okoliš, u obzir su uzimane samo nadzemne i vidljive arhitektonske i umjetničke cjeline, ali ne i brojni i neprocjenjivo vrijedni arheološki kompleksi koji leže pod zemljom. Umjesto konkretnog zaštitnog djelovanja, bili smo nevoljni svjedoci planiranja i izvođenja radova na izgradnji autoputa kroz Bosnu i Hercegovinu, prilikom kojih su mjere i aktivnosti vezane za zaštitu arheološke baštine u potpunosti zaobilažene, ili su se sprovodile formalno, bez ikakvog nadzora nadležnih arheoloških institucija.

Trasa autoputa V/c najvećim dijelom prolazi dolinama rijeka Neretve i Bosne, odnosno kroz područja koja su kroz sva historijska razdoblja predstavljala glavnu putnu i privrednu komunikaciju na našim prostorima. (Sl. 1) Nema nikakve sumnje da autoput presijeca veliki broj arheoloških lokaliteta, čije je prethodno istraživanje neophodni imperativ. U suprotnom bi se morala mijenjati trasa autoputa. No, u uslovima normalne i zakonom propisane saradnje nisu potrebna ovakva drastična rješenja. Upravo u cilju blagovremenog i pozitivnog razrješavanje ovakvih situacija u arheološkoj nauci je vrlo precizno razrađena metodologija zaštitnih radova i poduhvata.

Neophodni preduslov za uspješno obavljanje zaštitnih radova jeste blagovremeno upoznavanje sa definitivnom trasom autoputa i obezbjeđenje potrebnih materijalnih sredstava od strane investitora. Prvi korak na zaštiti ugrožene kulturne baštine podrazumijeva obradu postojećih arhiva u nadležnim institucijama u cilju lociranja već poznatih nalazišta koja se nalaze na trasi. Nakon toga se obavljaju sondažne i geofizikalne

¹ SUO 1, 9.

² Sl. list SRBiH 20/85, Zakon o zaštiti i korišćenju historijskog i prirodnog naslijeđa, čl. 59

Sl. 1. Trasa autoputa koridor V/c kroz Bosnu i Hercegovinu (izvor Wikimedia.org 2011)

prospekcije na terenu, čime se definitivno utvrđuje činjenično stanje. Ti podaci se dostavljaju investitoru, na osnovu čega se planira sistematsko istraživanje odabranih cjelina i to u vremenu prije početka građevinskih radova. Bitno je naglasiti da se sistematska zaštita ne izvodi na svim arheološkim spomenicima, već samo na onima čiji kulturnoistorijski značaj to nalaže.

U vrijeme kada su intenzivirane aktivnosti vezane za gradnju autoputa kroz Bosnu i Hercegovinu, a unutar kojih je arheološka struka bila potpuno zanemarena, stručnjaci Centra za

balkanološka ispitivanja koncipirali su projekat za Orijentaciono arheološko istraživanje na trasi koridora V/c na području Federacije Bosne i Hercegovine. Cilj projekta bilo je prikupljanje podataka i preliminarna, odnosno orijentaciona naučna obrada relevantnih informacija o postojećim arheološkim lokalitetima u okviru trase autoputa V/c na području Federacije Bosne i Hercegovine. Kako je projektom definisano, ova istraživanja su trebala predstavljati osnovu za izradu elaborata, kako za naučno tako i za vremensko i finansijsko planiranje i sprovođenje

arheoloških sistematskih istraživanja dužinom trase autoputa.

Projekat je finansiran od strane Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke. Iako je njegovo izvođenje bilo planirano za prvu polovinu 2008. godine, došlo je do kašnjenja od skoro godinu dana, jer Centar za balkanološka ispitivanja nije na vrijeme dobio svu potrebnu dokumentaciju potrebnu za izradu projekta (plan trase puta sa pratećom dokumentacijom), a koju mu je trebalo obezbijediti i isporučiti Ministarstvo prometa i komunikacija Bosne i Hercegovine. Nakon brojnih dopisa i urgencija, koje su slate tokom cijele 2008. godine, navedena dokumentacija koja uključuje plan trase autoputa Koridora V/c kroz Federaciju BiH data je našem Centru 2. 12. 2008. godine. Iz tog razloga rad na projektu započeo je krajem 2008. i početkom 2009. godine. Tokom rada na projektu ostvarena je značajna saradnja i u više navrata konsultovano je Ministarstvo prometa i komunikacija Bosne i Hercegovine i njegova Jedinica za implementaciju projekta „Autoput na Koridoru V/c kroz Bosnu i Hercegovinu“, IPSA institut Sarajevo, koji je bio uključen kao projektant pojedinih dionica autoputa, kao i Zavod za zaštitu spomenika Federacije Bosne i Hercegovine kao nadležno tijelo za zaštitu spomenika kulture na prostoru Federacije Bosne i Hercegovine i Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine.³

Uz voditelja projekta, prof. dr. Blagoja Goveđaricu, naučnog savjetnika Centra, na istraživanjima i izradi elaborata bili su uključeni saradnici Melisa Forić i Željko Grubišić. Istraživanje je sprovedeno na osnovu analize dokumentacije koju smo dobili od Instituta IPSA iz Sarajeva i od Jedinice za implementaciju projekta „Autoput na Koridoru V/c kroz Bosnu i Hercegovinu“ pri Ministarstvu prometa i komunikacija Bosne i Hercegovine i njene uporedbe sa podacima iz raspoloživih arheoloških arhiva. Dobijena dokumentacija je uključivala plan trase u digitalnoj verziji na ucrtanim podlogama 1:5000 (Lot 1; Lot 3, Lot 4), 1:25000 (Lot 1, 2, 3 i 4) te Studije utjecaja na okoliš (Lot 1, 2, 3 i 4).⁴

³ Sa predstavnicima navedenih institucija održano je nekoliko konsultativnih sastanaka vezano za planiranje i izvedbu aktivnosti oko zaštite ugroženih arheoloških spomenika na trasi autoputa, v. Zapisnik 2009, 247-250.

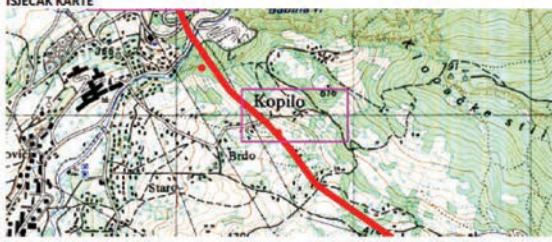
⁴ Radi izrade projektne dokumentacije (tehnička studija, idejno rješenje, idejni projekat, prostorno-planska dokumentacija i procjena uticaja na okolinu), trasa autoputa kroz

U dokumentaciji Zemaljskog muzeja BiH, Republičkog zavoda za zaštitu spomenika BiH, kao i u arhivama područnih muzeja, sabrani su podaci o brojnim kulturnoistorijskim spomenicima i nalazištima, od kojih se jedan dio nalazi na prostoru planirane trase autoputa. Dobar dio te dokumentacije objavljen je u Arheološkom leksikonu Bosne i Hercegovine,⁵ što je i nama činilo polaznu osnovu za izradu projektne elaborata. U Arheološkom leksikonu izneseni su podaci za oko 6.300 arheoloških lokaliteta registrovanih do 1988. godine. Do ovog broja došlo se dugogodišnjim sistematskim rekognosciranjima i istraživanjima, ali on, svakako, nije konačan. To potvrđuje iskustvo iz posljednjih desetak godina kada se prilikom građevinskih i drugih djelatnosti naišlo na mnoštvo novih, dosad nepoznatih nalazišta i spomenika bogate kulturnoistorijske prošlosti naše zemlje.

Elaborat je podijeljen na četiri poglavlja, prema projektantskoj podjeli na četiri dionice (LOT 1-4). Svako od poglavlja ima dva dijela: prvi, koji se tiče potencijalnih (nedovoljno sigurnih) lokacija identificiranih na osnovu orto-foto snimaka i kartografskih podloga u razmjeri 1:25000, te drugi dio, u kojem su pobrojani lokaliteti koji su već evidentirani u arheološkoj dokumentaciji, a koji se nalaze na glavnoj trasi ili u građevinskoj zoni u njenoj neposrednoj blizini. Od velike koristi u identifikaciji nalazišta koja leže na trasi autoputa bili su orto-foto snimci na kojima je bilo moguće dosta dobro uočiti sva gradinska naselja, kamene grobne humke – tumule i stečke. Također su dobro vidljive riječne terase koje su bile pogodne za naseljavanje u ranijim praistorijskim periodima. Osim toga, obrađene su i lokacije koje su svojim toponimom (Grad, Gradac, Gradina, Gomila i sl.) sugerisale na postojanje odgovarajućeg arheološkog lokaliteta. Takve potencijalne lokacije obrađene su u posebnim dijelovima elaborata te označene na kartografskim podlogama. Ističemo da je u obzir uzeta cjelokupna zona ugroženosti koja uz glavnu trasu obuhvata i ceste kojima komunicira mehanizacija, pozajmišta iz

BiH duga oko 340 km podijeljena je na četiri glavne dionice od sjevera ka jugu: Dionica 1 (Lot 1): Rijeka Sava (spajanje sa koridorom 10) – Doboj (Jug); Dionica 2 (Lot 2): Doboj (Jug) – Sarajevo Jug (Tarčin); Dionica 3 (Lot 3): Sarajevo Jug (Tarčin) – Mostar (Sjever); Dionica 4 (Lot 4): Mostar (Sjever) – granica sa Republikom Hrvatskom.

⁵ Arheološki leksikon BiH 1988.

CENTAR ZA BALKANOLOŠKA ISPITIVANJA AKADEMIJA NAUKA I UMIJETNOSTI - BOSNE I HERCEGOVINE	
ORIJENTACIONO ARHEOLOŠKO ISTRAŽIVANJE NA TRASI AUTO-PUTA KORIDOR V/C KROZ BIH	
NAZIV LOKALITETA: Gradina, Kopilo, Zenica	
VRSTA LOKALITETA: gradinsko naselje	
PERIOD: Starije željezno doba.	LITERATURA: Trajković 1971, 26-27; Čović 1980b, 74; ALBIH, 2, 199, 13.72
POZICIJA NA AUTOPUTU: LOT 2	KOORDINATE:
KARAKTERISTIKE: Praistorijska gradina. Sondažno iskopavanje vršili D. i Č. Trajković 1971, a manje sistematski B. Čović i D. Šljivar 1975. unutar pokretnog arheološkog materijala koji u kulturnom smislu pripada srednjobosanskoj kulturnoj grupi veže se za odgovarajuće slojeve naselja Pod kod Bugojna, posebnu vrijednost imaju nalazi željezne troske. S obzirom na arheološki kontekst ovi nalazi omogućavaju da se početak metalurgije željeza stavi najkasnije u 9. stoljeće st.e.	
	
NEOPHODNE ZAŠTITNE INTERVENCIJE: Stupanj 1, 2 i 3.	

Sl. 2 Uzorak tabele korištene u izradi elaborata sa isječkom karte i označenim ugroženim lokalitetom Kopilo na dionici Lot 2

CENTAR ZA BALKANOLOŠKA ISPITIVANJA AKADEMIJA NAUKA I UMIJETNOSTI - BOSNE I HERCEGOVINE	
ORIJENTACIONO ARHEOLOŠKO ISTRAŽIVANJE NA TRASI AUTO-PUTA KORIDOR V/C KROZ BIH	
NAZIV LOKALITETA: Gorica, Orah;	
VRSTA LOKALITETA: tumuli	
PERIOD:	LITERATURA:
POZICIJA NA AUTOPUTU: 28+600	KOORDINATE: 649496-4789542 6490576-47894786 490527-4789511
KARAKTERISTIKE: Konzentracija kamenog materijala sugerira na postojanje tri kamene gomile- grobne humke (tumula).	
ORTO-FOTO SNIMAK	
	
NEOPHODNE ZAŠTITNE INTERVENCIJE: Stupanj 1, 2 i 3.	

Sl. 3 Uzorak tabele korištene u izradi elaborata sa označenim ugroženim lokalitetom Gorica, Orah na dionici Lot 4 na orto-foto snimku

kojih se dovlači građevinski materijal za gradnju autoputa, čvorišta, građevinske objekte (naplatni objekti) i sl.⁶ Iako je projektom bilo predviđeno da se istraživanje obavi za dio trase koja prolazi kroz Federaciju Bosne i Hercegovine, ova istraživanja smo sproveli na cijeloj trasi autoputa Koridor V/c kroz Bosnu i Hercegovinu.

Za svaki lokalitet data je tabela s podacima o nazivu i poziciji u odnosu na trasu te geografske koordinate. Izuzetak čine lokaliteti sa dionice Lot 2, s obzirom na to da nismo posjedovali dokumentaciju sa podlogama 1:5000, već su za svrhu pregleda korištene kartografske podloge 1:25 000 i snimci Google Eartha. Nastojali smo dati i bliže određenje lokaliteta, s njegovim kulturološkim, tipološkim, kao i hronološkim karakteristikama, te literaturom. (Sl. 2-3). Zbog nekompletne projektantske dokumentacije za lokalitete Lota 1 i 2 dati su isječci karte na kojima je naznačena po-

⁶ Za primjer navodimo da je u susjednim državama, Hrvatskoj i Sloveniji, u kojima su zaštitna arheološka istraživanja na trasama autoputeva bila na vrijeme isplanirana, unesena u projektni plan i realizirana prije samog početka građevinskih radova, širina ispitivane i istraživane trase puta iznosila 180 m.

zicija identifikovanih nalazišta u odnosu na trasu, dok su za lokalitete iz Lotova 3 i 4 dati isječci orto-foto snimka. Posebno važan je metodološki postupak za izvođenje neophodnih zaštitnih intervencija koji je na osnovu iskustva iz SR Njemačke razrađen u našem Centru i prilagođen našim uslovima, a koje je potrebno na terenu sprovesti za svaki lokalitet.⁷

Stupanj 1 – Rekognosciranje, odnosno sistematski obilazak trase radi utvrđivanja aktuelnog stanja i preciznog lociranja poznatih arheoloških spomenika i eventualne identifikacije novih, do sada neregistrovanih nalazišta. Ovo rekognosciranje uključuje i geomagnetnu prospekciju u svim slučajevima gdje je to tehnički i organizaciono moguće te sondeže i bušenja arheološkim svrdlom radi utvrđivanja ukupne površine lokaliteta, kao i dubine kulturnog sloja.

⁷ Zbog preglednosti i lakšeg snalaženja cjelovit pregled tog postupka iznesen je u uvodnom dijelu elaborata, dok su u tabelama za svaki lokalitet dati su samo postupci označeni rednim brojevima gore navedenog stupnja predložene intervencije. Elaborat 2009, 5.

Stupanj 2 – Komisijska valorizacija lokaliteta, određivanje stepena njegove važnosti, očuvano-
sti i ugroženosti te odabir lokaliteta na kojima
se mora provesti dalja zaštita, odnosno cjelovito
dokumentiranje.

Stupanj 3 – Cjelovito dokumentiranje izvodi
se sistematskim arheološkim istraživanjima na
odabranim dobro očuvanim i kulturnoistorijski
relevantnim spomenicima.

Stupanj 4 – Dislociranje, odnosno prenošenje
spomenika na drugu lokaciju koje je neophodno
kod spomenika „nulte kategorije“, odnosno onih
koji imaju planetarni značaj. Izuzetak čine ka-
meni nadgrobnih spomenici – stećci koji bi nakon
istraživanja i dokumentiranja grobova u princi-
pu uvijek trebali biti izmješteni na novu lokaciju
i razmješteni u poretku koji odgovara njihovom
prvobitnom položaju.

Ovdje prezentirani projekat Orijentaciono
arheološko istraživanje na trasi koridora V/C na
području Federacije Bosne i Hercegovine pred-
stavlja pripremnu fazu terenskih istraživanja iz
okvira stupnja 1.

2. Identificirani lokaliteti

Dionica 1 – Lot 1

Prva dionica autoputa, odnosno Lot 1, duga je
oko 62 km, a označena je i kao autoput Svilaj –
Doboj jug (Karuše). Prema idejnom projektu po-
činje od obale rijeke Save i u pravcu sjever-jug na-
stavlja se u ravničarskom dijelu oko donjeg toka
rijeke Bosne te se završava u brdovitom terenu
iznad Doboja.⁸ Ova dionica prolazi kroz opštine:
Odžak, Vukosavlje, Modriča, Doboj, Usora i Do-
boj jug. Projektovana dionica najvećim dijelom
nalazi se u ravničarskom predjelu uz obale rijeke
Bosne, koja, kako je već rečeno, predstavlja jednu
od najznačajnijih komunikacionih trasa kroz sve
periode prošlosti Bosne i Hercegovine. Na ovom
dijelu ističu se posebno značajni paleolitski lo-
kaliteti, odnosno paleolitske stanice, kao što su
one u Kadru, Makljenovcu, Kamenu i Londži. Na
orto-foto snimcima identifikovano je ukupno 8
lokacija koje, zahvaljujući svom smještaju na ši-
rokim riječnim terasama rijeke Bosne u blizini
drugih već poznatih arheoloških lokaliteta, su-
geriraju moguća praiistorijska naselja. (Tabela 1).

⁸ SUO 1, 61-74.

Ostalih 35 lokaliteta koji se nalaze u zoni trase
autoputa registrirano je u Arheološkom leksi-
konu Bosne i Hercegovine. Radi se o 17 praisto-
rijskih lokaliteta, većinom naselja, 4 antička na-
selja, 7 srednjovjekovnih nekropola sa stećcima
te 6 naselja koja su egzistirala kroz dva ili sva tri
vremenska perioda.⁹

Dionica 2 – Lot 2

Trasa autoputa na Koridoru V/c u okviru dioni-
ce Lot 2, odnosno Doboj jug (Karuše) – Sarajevo
jug (Tarčin) duga je oko 145 km.¹⁰ S obzirom na
to da je jedan dio puta već izgrađen od Kaknja do
Vogošće, te da je izgradnja sarajevske obilaznice
u toku, istraživanjima nije bila obuhvaćena nave-
dena poddionica u dužini od 45 km. Planirana
trasa puta prolazi kroz teritorije opština Usora,
Tešanj, Maglaj, Žepče, Zenica, Kakanj, kao i op-
ćinu Hadžići do Tarčina gdje se dionica završava.
Trasa ove dionice najvećim dijelom prati trasu
postojećeg magistralnog puta koji ide dolinom
rijeke Bosne, a planiranim projektom zahvaće-
ne su doline njenih pritoka, kao i dominantni
brežuljci iznad postojećih naselja, na kojima su
veoma često smještena gradinska naselja, kakav
je npr. slučaj sa gradinom Kopilo kod Zenice.
Pregledom orto-foto snimaka i upoređivanjem
trase autoputa sa arheološkom kartom BiH i ras-
položivim podacima utvrđeno je da se u zoni au-
toputa na ovoj dionici direktno ugroženo nalazi
45 arheoloških spomenika (lokaliteta). Potenci-
jalnim lokacijama na kojima bi se mogli nalaziti
arheološki spomenici označeno je ukupno 17 lo-
kacija, na osnovu njihovog položaja te na osnovu
toponomastike koja ukazuje na određenu pri-
padnost pojedinog lokaliteta. Najvećim dijelom
radi se o gradinskim naseljima iz praistorije (26)
uglavnom smještenim u kanjonu rijeke Bosne, te
srednjovjekovnim nekropolama (11).¹¹ Spome-
nici iz antičkog razdoblja uglavnom su locirani

⁹ Studija o uticaju na okoliš za ovu dionicu navodi uku-
pno 39 arheoloških i spomenika kulture koji se nalaze na
prostoru opština kroz koje trasa autoputa prolazi (SUO 1,
152-154), od čega se njih 12 nalaze u okviru područja istra-
živanja te je potrebno definisati posebne mjere zaštite arhe-
oloških nalazišta, SUO 1, 208.

¹⁰ SUO 2, 82-84.

¹¹ Studija uticaja na okolinu za Lot 2, u okviru kulturno-
istorijske baštine koja se nalazi na trasi autoputa uglavnom
navodi objekte nacionalnog značenja, crkve, džamije, sa-
mostane, manastire, srednjovjekovne gradove i druge gra-
đevine koje su sastavni dijelovi urbanih cjelina –gradova
Tešnja, Maglaja, Zenice itd. isključivo prema listi Komisije/

Tabela 1 *Identificirani arheološki spomenici (lokaliteti) na dionici Lot 1: Svilaj – Doboj jug (Karuše)*

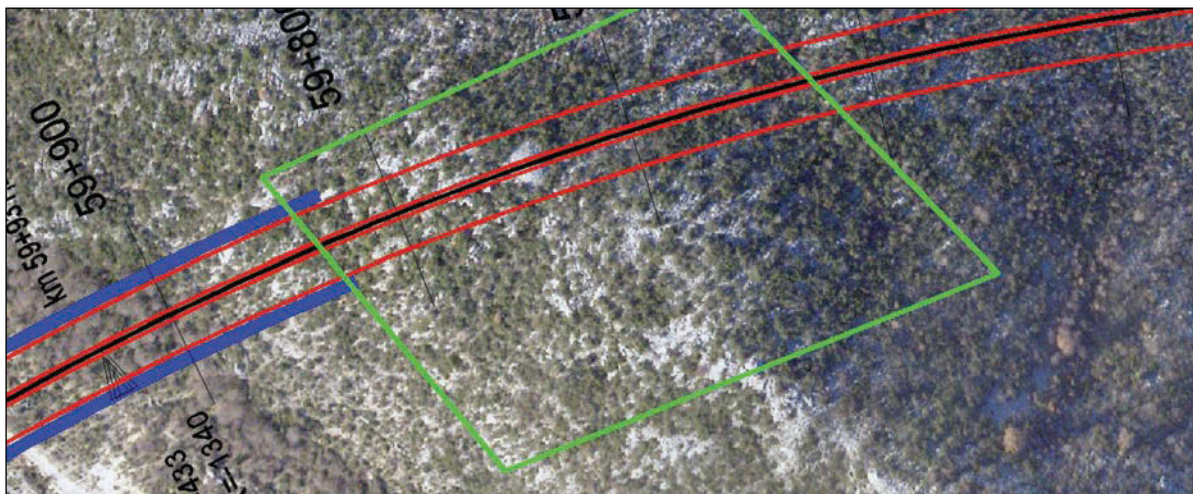
Br.	NAZIV LOKALITETA	VRSTA ARHEOLOŠKOG SPOMENIKA	PERIOD
POTENCIJALNI LOKALITETI UTVRĐENI NA OSNOVU ORTO-FOTO SNIMAKA 1:5000			
1	Topolice – Točak – Svilaj	naselje	praistorija
2	Greda, Vrbovački Lipik	naselje	praistorija
3	Potočanski Ritovi	naselje	praistorija
4	Tarevačko polje, Modriča	naselje	praistorija
5	Vranjačko polje	naselje	praistorija
6	Kutlovačko polje	naselje	praistorija
7	Majevačko polje, Kožuhe	naselje	praistorija
8	Tukovi, Kostajnica, Doboj	naselje	praistorija
LOKALITETI IDENTIFICIRANI NA OSNOVU POSTOJEĆE ARHEOLOŠKE DOKUMENTACIJE			
9	Brščanica, Svilaj, Odžak	naselje	praistorija
10	Donji Svilaj, Gornji Svilaj, Odžak	naselje	praistorija (E)
11	Kadar, Gornji Svilaj, Odžak	naselje/stanica	praistorija (P)
12	Prodanovića kuće, Gornji Svilaj, Odžak	naselje	praistorija
13	Gajevi, Donji Svilaj, Odžak	naselje	antika
14	Nevojlica, Donji Svilaj, Odžak	naselje	antika
15	Potočani, Odžak	naselje /ostava	antika
16	Bijeljevine – Srnava, Odžak	naselje	antika
17	Dobor, Jakeš, Modriča.	naselje	višeslojno
18	Dobor, Jakeš, Modriča	naselje	praistorija (B/Ž)
19	Brdo iznad Dobora, Jakeš, Vukosavlje/Modriča	naselje	praistorija (B/Ž)
20	Crkvina, Jakeš, Vukosavlje	crkva	srednji vijek
21	Ušće Ljubioče, Dugo Polje, Modriča	naselje	višeslojno
22	Gradina, Dugo Polje, Modriča	naselje/stanica	praistorija (P/N)
23	Cigla, Skugrić Gornji, Modriča	naselje, nekropola	antika, srednji vijek
24	Gradina, Skugrić Gornji, Modriča	naselje	srednji vijek
25	Madžarevac, Dugo Polje, Modriča	nekropola	srednji vijek
26	Talinovac na Madžarevcu, Dugo Polje, Modriča	naselje	praistorija (N)
27	Grčko greblje, Dugo Polje, Modriča	nekropola	srednji vijek
28	Bare, Grabovica	nekropola, tumuli	praistorija
29	Danilovića brdo, Podnovlje, Doboj	naselje/stanica	praistorija (P/N)
30	Grabovca brdo, Podnovlje, Doboj	naselje/stanica	praistorija (P)
31	Greda, Podnovlje, Doboj	nekropola	praistorija (B)
32	Crkvina, Podnovlje, Doboj	crkva	srednji vijek
33	Greblje na Lipi, Podnovlje, Doboj	nekropola	srednji vijek
34	Đukića vis, Božinci, Doboj	naselje/stanica, nekropola	praistorija (P/B)
35	Gradina, Kožuhe, Doboj	naselje	višeslojno
36	Kamen, Makljenovac, Doboj.	naselje/stanica	praistorija (P)
37	Hendek, Makljenovac, Doboj	naselje	praistorija (P/Ž)
38	Londža, Makljenovac, Doboj	naselje/stanica	praistorija (P)
39	Crkvina, Makljenovac, Doboj	naselje	višeslojno
40	Kosica, Alibegovci, Doboj	nekropola	srednji vijek
41	Bašča, Alibegovci, Doboj	nekropola	srednji vijek
42	Gračac, Alibegovci, Doboj	naselje	praistorija, antika
43	Kušum, Karuše	naselje/stanica	praistorija (P)

Tabela 2 *Identificirani arheološki spomenici (lokaliteti) na dionici Lot 2: Doboj jug (Karuše) – Sarajevo jug (Tarčin)*

Br.	NAZIV LOKALITETA	VRSTA ARHEOLOŠKOG SPOMENIKA	PERIOD
POTENCIJALNI LOKALITETI UTVRĐENI NA OSNOVU ORTO-FOTO SNIMAKA 1:5000			
1	Penavino brdo, Tešanjka	naselje /gradina	praistorija
2	Gradina, Žepče	naselje/gradina	praistorija
3	Križ, Žepče	kultno mjesto?	?
4	Varošište, Žepče	naselje/trgovište	srednji vijek
5	Papratnica, Žepče	naselje	praistorija
6	Brezovo polje, Žepče	naselje	praistorija
7	Pavlovo brdo, Želeće, Žepče	naselje	višeslojno
8	Kragunjak, Nemila	naselje/gradina	praistorija
9	Ravne Vlasače, Nemila	naselje/gradina	praistorija
10	Suvodolska kosa	naselje/gradina	praistorija
11	Gaje, Zenica	naselje/gradina	praistorija
12	Gologlavi, Zenica	naselje/gradina	praistorija
13	Hum, Zenica	naselje/gradina	praistorija
14	Okruglo, Zenica	naselje/gradina	praistorija
15	Klanac, Zenica	naselje	višeslojno
16	Bilješevo, Zenica	naselje	višeslojno
17	Roščevina, Kakanj	naselje	višeslojno
LOKALITETI IDENTIFICIRANI NA OSNOVU POSTOJEĆE ARHEOLOŠKE DOKUMENTACIJE			
18	Gradina, Mravići, Tešanjka	naselje, nekropola	srednji vijek
19	Mramorje, Žabljak, Tešanj	nekropola	srednji vijek
20	Crkvina, Žabljak, Tešanj	naselje	antika, srednji vijek
21	Grad Žepče, Žepče	naselje/utvrda	srednji vijek
22	Gradina, Ozimica, Žepče	naselje/gradina	praistorija (B/Ž)
23	Orašac, Ozimica, Žepče	naselje/gradina	praistorija (N/E)
24	Žepče, Žepče	naselje, ostava	praistorija (B)
25	Brezovo polje, Želježno polje, Žepče	ostava, naselje	praistorija
26	Klisa, Vranduk-Varošište, Zenica	crkva	srednji vijek
27	Vranduk, Zenica	grad	srednji vijek
28	Birač, Donja Gračanica, Zenica	naselje/gradina	praistorija (B/Ž)
29	Hum, Donja Gračanica, Zenica	naselje/gradina	praistorija (B/Ž)
30	Babino polje, Donja Gračanica, Zenica	naselje	antika
31	Gradina, Kopilo, Zenica	naselje/gradina	praistorija (B/Ž)
32	Gradina, Klopče, Zenica.	naselje/gradina	praistorija, antika
33	Drivuša 1, Drivuša, Zenica	naselje	praistorija (N/E)
34	Drivuša 2, Drivuša, Zenica	naselje	antika
35	Crkvina, Drivuša, Zenica	naselje, nekropola	antika, srednji vijek
36	Cvrkavlje, Putovići, Zenica	naselje	antika
37	Dvorišta, Putovići, Zenica	svetište (kultno mjesto)	praistorija, antika
38	Glavica, Bilješevo, Kakanj	nekropola	srednji vijek
39	Strana, Bilješevo, Kakanj	nekropola	srednji vijek
40	Banja, Tičići, Kakanj	nekropola	srednji vijek
41	Grčko groblje, Tičići, Kakanj	nekropola	srednji vijek
42	Karaula, D. Kakanj, Kakanj	nekropola	srednji vijek
43	Gromile, Karaula, Kakanj	naselje	antika
44	Dragi Kamen, Kakanj	nekropola	praistorija
45	Gradina (Gradac), Karaula, Kakanj	naselje/gradina	praistorija, antika

Tabela 3 Identificirani arheološki spomenici (lokaliteti) na dionici Lot 3: Tarčin – Mostar sjever

Br.	NAZIV LOKALITETA	VRSTA ARHEOLOŠKOG SPOMENIKA	PERIOD
POTENCIJALNI LOKALITETI UTVRĐENI NA OSNOVU ORTO-FOTO SNIMAKA 1:5000			
1	Podivanje, Gradac	naselje/gradina, nekropola	praistorija
2	Gradac, Bradina	naselje/gradina	praistorija
3	Kraljevac, Bradina	naselje/gradina	praistorija, srednji vijek
4	Zukića Kosa, Konjic	naselje/gradina	praistorija
5	Hrast, Konjic	naselje/gradina	praistorija
6	Vrbljani, Pirići, Konjic	naselje/gradina	praistorija
7	Pokojište, Gradina, Jablanica	naselje/gradina	praistorija
8	Seljani, Jablanica	naselje/gradina	praistorija
9	Ribičko brdo, Jablanica	naselje/gradina	praistorija
10	Glasinjac, Jablanica	naselje	praistorija
11	Ravančica-Glogošnica	naselje	praistorija
12	Gradac, Dobrogošće, Jablanica	naselje/gradina	praistorija
LOKALITETI IDENTIFICIRANI NA OSNOVU POSTOJEĆE ARHEOLOŠKE DOKUMENTACIJE			
13	Tarčin 1, Hadžići	ostava, nekropola	praistorija, srednji vijek
14	Borak, Tarčin, Hadžići	nekropola, naselje/gradina	praistorija, srednji vijek
15	Tuhelj, Tarčin	grad/utvrđenje	srednji vijek
16	Gromiljače, Raštelica, Hadžići	naselje	antika
17	Bradina, Konjic	nekropola	srednji vijek
18	Zukići, Konjic	nekropola	srednji vijek
19	Hrast, Bale, Konjic	nekropola	srednji vijek
20	Vrbljani, Konjic	nekropola	srednji vijek
21	Kaursko groblje (Crkvice), Vrbljani, Konjic	nekropola, naselje	antika, srednji vijek
22	Podorašac, Konjic	nekropola	antika
23	Kanjina, Konjic.	nekropola	srednji vijek
24	Gradina, Homolje, Konjic	naselje/gradina	praistorija (B/Ž)
25	Gradina, Galjevo, Konjic	naselje/gradina	praistorija (B/Ž)
26	Gradac, Donje Selo, Konjic	naselje, nekropola	višeslojni
27	Repovica (Odžak), Donje Selo, Konjic	ostava, naselje	antika
28	Konjic 2, Konjic	kultno mjesto	antika
29	Breber, Donje Selo, Konjic	kultno mjesto, crkva, nekropola	antika, srednji vijek
30	Cerići, Konjic	naselje	antika
31	Grebine, Pokojište, Konjic	nekropola	srednji vijek
32	Paradžići 1, Čelebići-Paradžići, Konjic	naselje	antika
33	Zelovo polje, Čelebići, Konjic	tumul, nekropola	praistorija, antika
34	Gradina, Ostrožac, Jablanica	naselje/gradina	praistorija (B/Ž)
35	Ružno brdo, Čehari, Jablanica	naselje/gradina	praistorija
36	Gradac, Dobrogošće, Jablanica	naselje/gradina	praistorija
37	Grad, Ribići, Konjic	utvrda/grad	antika, srednji vijek
38	Ribići 1, Ribići, Konjic	ostava	srednji vijek
39	Ribići 2, Ribići, Konjic	ostava	srednji vijek
40	Topalov Greb, Gornje Paprasko, Jablanica	nekropola	srednji vijek
41	Bieščak, Ravna, Jablanica	nekropola	srednji vijek
42	Gradina (Gradac, Grad), Djevor	naselje/gradina	praistorija
43	Tulac, Djevor, Jablanica	nekropola	srednji vijek
44	Podkula, Ravna, Jablanica	nekropola	srednji vijek
45	Ravna, Jablanica	nekropola	srednji vijek
46	Klanac, Glogošnica-Šanica, Jablanica	nekropola	srednji vijek

Slika 4 Lokalitet Bitunjani označen prema orto-foto snimku 1:5000, smješten na 59 km dionice 4. Koncentracija kamenog materijala sugerira na postojanje kamene gomile – grobne humke (tumula), kojeg trasa direktno presijeca.

na prostoru između Zenice i Kaknja, zahvaljujući povoljnijem položaju koji je na tom dijelu pružala široko otvorena dolina rijeke Bosne, na čijim riječnim obalama se mogu očekivati i naselja iz mlađeg kamenog i bakarnog doba.

Dionica 3 – Lot 3

Treća projektovana dionica proteže se od Tarčina (Sarajevo jug) do Mostara (Mostar sjever) u dužini od oko 60 km.¹² Trasa autoputa većim dijelom prati kanjon Neretve te ide kroz planinski teren. Dio autoputa koga tretira Lot 3 prolazi kroz teritorije općina Konjic i Jablanica te manjim dijelom teritorije općina Hadžići i Mostar. Dolina rijeke Neretve je, kako je već i ranije podcrtano, jedna od osnovnih putnih komunikacija korištena od praistorije do najnovijeg doba i ne čudi da je značajna koncentracija arheoloških spomenika registrovana na ovom dijelu trase. Povoljni prirodno-geografski uslovi u većim područjima doline Neretve su nesumnjivo glavni razlog zbog kojeg se na tim prostorima može pratiti kontinuitet naseljavanja ljudi od najstarijih vremena do danas. Među ukupno 46 identificiranih arheoloških lokaliteta brojem se najviše ističu gradinska naselja iz praistorije (18) te nekropole stećaka (18).¹³

povjerenstva zaočuvanje nacionalnih spomenika, SUO 2, 181-184.

¹² SUO 3, 42-43.

¹³ Studija uticaja na okolinu navodi 48 arheoloških spomenika, od kojih je 10 već odavno potopljeno akumulacijom Jablaničkog jezera, SUO 3, 149-154. Po metodologiji i pri-

Dionica 4 – Lot 4

Četvrta dionica autoputa – Lot 4 – ide od Mostara do južne granice (sa RH), ukupnom dužinom trase od oko 67 km.¹⁴ Ovaj dio autoputa zahvata dijelove teritorija opština: Mostar, Stolac (rubno uz samu granicu u dužini od cca 2 km), Čapljina i Ljubuški. U svom prvom dijelu trasa autoceste prelazi preko riječne terase, Neretve, a zatim padinama Podveležja, gdje je planirana gradnja većeg broja tunela. Nakon Blagaja i prijelaza preko Bune i Bunice doseže plato pokraj kanjona Neretve. Do kraja dionice trasa prolazi kanjonima rijeke Neretva, Studenčica i Trebižat. Našim istraživanjima na ovoj dionici autoputa identificirali smo 94 ugrožena arheološka spomenika, od čega 38 potencijalnih lokaliteta utvrđenih pregledom orto-foto snimaka te 56 spomenika zahvaljujući uporedbi trase sa arheološkom kartom Bosne i Hercegovine.¹⁵ Kako se može vidjeti iz Tabele 4 najzastupljeniji su praistorijski spomenici u obliku kamenih tumula (46) i nekropole stećaka iz srednjeg vijeka (21). Nerijetko su i jedni i drugi

stupu ova studija je najiscrpnije obradila segment kulturno-istorijskog naslijeđa i njegovu ugroženost građevinskim radovima, sa konkretnim predloženim mjerama zaštite i monitoringa u fazi izgradnje za 13 arheoloških spomenika koji se nalaze direktno na trasi, SUO 3, 216-220.

¹⁴ SUO 4, 30-32.

¹⁵ Prema Studiji uticaja na okoliš za Lot 4 na ovom dijelu autoputa nalazi se ukupno 23 spomenika koji su dio arheološke baštine, uz naznaku da ovdje nije predstavljen konačan broj arheoloških lokaliteta i da je moguća njihova naknadna nadopuna, što će se moći napraviti tek nakon geodetskog trasiranja ceste, SUO 4, 88-90, 120.

Tabela 4 *Identificirani arheološki spomenici (lokaliteti) na dionici Lot 4: Mostar sjever – južna granica sa Republikom Hrvatskom*

Br.	NAZIV LOKALITETA	VRSTA ARHEOLOŠKOG SPOMENIKA	PERIOD
POTENCIJALNI LOKALITETI UTVRĐENI NA OSNOVU ORTO-FOTO SNIMAKA 1:5000			
1	Zeljiša	tumul	praistorija (B/Ž)
2	Kuti, Kutilivac kod Pritoke	tumul	praistorija (B/Ž)
3	Anteljeva Draga	tumul	praistorija (B/Ž)
4	Vrapčići, Debelo Brdo	tumul	praistorija (B/Ž)
5	Rožni Kuci	tumul	praistorija (B/Ž)
6	Lovrići	tumul	praistorija (B/Ž)
7	Orah	tumul	praistorija (B/Ž)
8	Gorica, Orah	tumul	praistorija (B/Ž)
9	Hadžialića Kičin	naselje/gradina	praistorija (B/Ž)
10	Kajdin Kičin	naselje/gradina	praistorija (B/Ž)
11	Rujevice, Naratak	tumul	praistorija (B/Ž)
12	Lenovine, Greda	tumul	praistorija (B/Ž)
13	Maksumići, Lenovine	tumul	praistorija (B/Ž)
14	Pašićevina	tumul	praistorija (B/Ž)
15	Pašićevina	tumul	praistorija (B/Ž)
16	Bivolje Brdo	tumul	praistorija (B/Ž)
17	Česte Gomile	tumul	praistorija (B/Ž)
18	Zabrane-Sunja Glava, Hrdobrat	tumul	praistorija (B/Ž)
19	Zabrane	tumul	praistorija (B/Ž)
20	Bubovo brdo 1	naselje/gradina	praistorija (B/Ž)
21	Bubovo brdo 2	tumul	praistorija (B/Ž)
22	Bodenik 1	tumul	praistorija (B/Ž)
23	Bodenik 2	tumul	praistorija (B/Ž)
24	Bodenik 3	naselje/gradina	praistorija (B/Ž)
25	Zvirovići 1	tumul	praistorija (B/Ž)
26	Zvirovići 2	tumuli	praistorija (B/Ž)
27	Bitunjani	tumul	praistorija (B/Ž)
28	Bitunjani	tumul	praistorija (B/Ž)
29	Bitunjani	tumul	praistorija (B/Ž)
30	Jurkovići	tumul	praistorija (B/Ž)
31	Donji Studenci	naselje/gradina	praistorija (B/Ž)
32	Donji Studenci	tumul	praistorija (B/Ž)
33	Donji Studenci	tumul	praistorija (B/Ž)
34	Donji Studenci, Pavlovići	tumul	praistorija (B/Ž)
35	Donji Studenci, Pavlovići	naselje/gradina	praistorija (B/Ž)
36	Vranješ	naselje/gradina	praistorija (B/Ž)
37	Suled	tumul	praistorija (B/Ž)
38	Suled	tumul	praistorija (B/Ž)
LOKALITETI IDENTIFICIRANI NA OSNOVU POSTOJEĆE ARHEOLOŠKE DOKUMENTACIJE			
39	Gradina, Podgorani, Mostar	utvrda/grad	antika, srednji vijek
40	Milavino groblje, Humilišani, Mostar	nekropola	srednji vijek
41	Humilišani, Mostar	nekropola	srednji vijek
42	Kratine, Humilišani, Mostar	naselje, kultno mjesto	antika
43	Karaula, Lišani, Mostar	tumul	praistorija (B/Ž)
44	Crkvina, Potoci, Mostar	nekropola	srednji vijek

45	Bošnjaci, Potoci-Bošnjaci, Mostar	nekropola	srednji vijek
46	Bara, Potoci, Mostar	tumul, nekropola	praistorija (B/Ž), srednji vijek
47	Potoci 1, Potoci, Mostar	nekropola	srednji vijek
48	Potoci 2, Potoci, Mostar	tumul, nekropola	praistorija (B/Ž), srednji vijek
49	Vrba, Potoci, Mostar	nekropola	srednji vijek
50	Omiš, Potoci, Mostar	nekropola	srednji vijek
51	Gradina, Potoci, Mostar	naselje/gradina	višeslojni
52	Grčine, Potoci, Mostar	naselje, kulturno mjesto	antika
53	Crkvina, Kuti, Mostar	kulturno mjesto	antika, srednji vijek
54	Kraljevina, Vrapčići, Mostar	nekropola	srednji vijek
55	Vrapčići, Mostar	nekropola	srednji vijek
56	Gradina, Prigrađani, Mostar	naselje	praistorija
57	Bijelo polje, Mostar	naselje, ostava	antika
58	Gnojnice, Gnojnice, Mostar	nekropola	praistorija
59	Markovac, Gnojnice, Mostar	nekropola	srednji vijek
60	Tuste, Donje Gnojnice, Mostar	tumuli	praistorija (B/Ž)
61	Gomile 2, D. Gnojnice-Rudine, Mostar	tumuli	praistorija (B/Ž)
62	Križ, Dračevica, Mostar	naselje, tumuli	praistorija (B/Ž)
63	Kosorska glavica, Kosor, Mostar	naselje, tumul	praistorija
64	Kosorska ćuprija, Kosor, Mostar	most, naselje	antika
65	Varda, Kosor, Mostar	naselje	srednji vijek
67	Matera, Blagaj-Orah, Mostar	tumul	praistorija (B/Ž)
68	Orah, Blagaj-Orah, Mostar	naselje	antika
69	Kičin, Malo polje, Mostar	naselje/gradina	praistorija, antika
70	Gorica, Buna-Suho polje, Mostar	naselje, tumul	praistorija
71	Suho Polje, Buna, Mostar	naselje, kulturno mjesto	antika
72	Gorica, Malo polje, Mostar	tumuli	praistorija (B/Ž)
73	Hum, Osoje, Hodbina, Mostar	tumul	praistorija (B/Ž)
74	Ograđ, Hodbina, Mostar	naselje/gradina	praistorija (B/Ž)
75	Gradina, Bivolje brdo, Čapljina	naselje/gradina, tumul	praistorija (B/Ž)
76	Zlatna Gomila, Bivolje brdo, Čapljina	naselje	praistorija (B/Ž)
77	Kulješevine, Bivolje brdo, Čapljina	nekropola	srednji vijek
78	Grčko greblje, Bivolje brdo, Čapljina	nekropola	srednji vijek
79	Starina, Bivolje brdo, Čapljina	naselje, ciglana	antika
80	Veliki Vidar, Počitelj, Čapljina	tumul	praistorija (B/Ž)
81	Gornje polje, Počitelj	naselje	antika
82	Dabrica, Počitelj-Dabrica, Čapljina	naselje, nekropola	antika
83	Crkljenača, Dretelj, Čapljina	tumul, nekropola	praistorija (B/Ž), srednji vijek
84	Gornji Studenci, Ljubuški	nekropola	srednji vijek
85	Studenci, Ljubuški	ostava, naselje	praistorija
86	Crkvina, Studenci, Ljubuški	naselje	praistorija, antika
87	Donji Studenci	ostava	praistorija
88	Kosa, Zvirici, Ljubuški	nekropola	srednji vijek
89	Zvirici, Ljubuški	nekropola	srednji vijek
90	Bunar, Zvirici, Ljubuški	nekropola	srednji vijek
91	Crkvina (Poratak), Zvirici, Ljubuški	nekropola	srednji vijek
92	Rotna Gomila, Bijača, Galići, Ljubuški	tumul	praistorija (B/Ž)
93	Galići (Vinjani, Posušje)	tumul	praistorija (B/Ž)
94	Dražnica, Gornja Bijača, Ljubuški	tumul, nekropola	praistorija (B/Ž), srednji vijek

spomenici vezani za isti lokalitet što se objašnjava praksom da su praistorijski tumuli u kasnijim razdobljima iznova upotrebljavani za ukope te se u nekim od tumula ili u njihovoj neposrednoj blizini nalaze nekropole iz srednjeg vijeka sa stećcima.

3. Umjesto zaključka

U okviru četiri dionice autoputa s područja BiH u dužini od oko 340 km (LOT 1-4) bilo je moguće identifikovati ukupno 228 arheoloških spomenika i cjelina koji se nalaze u građevinskoj zoni trase autoputa Koridor V/c kroz Bosnu i Hercegovinu. Zahvaljujući postojećim arheološkim arhivama bilo je moguće sakupiti i naučno obraditi postojeće podatke o svim navedenim spomenicima te odrediti neophodne zaštitne mjere i intervencije prije početka građevinskih radova. Za svako nalazište oformljena je datoteka s podacima o nazivu i poziciji na trasi sa geografskim koordinatama, kao i bližim kulturološkim, tipološkim, kao i hronološkim određenjem te postojećom literaturom. Podaci su dobijeni istraživanjima u mjeri koja je bila moguća u arhivskim uslovima, odnosno bez izlaska na teren. S obzirom na to da dobijena sredstva za projekat nisu bila dovoljna za organizaciju terenskog rada, ovaj dio posla, iako je u prvoj varijanti bio planiran, nije bilo moguće obaviti. Prema tome, podaci izneseni u izrađenom elaboratu predstavljaju samo prvi dio navedenog istraživačkog projekta koji bi trebao biti dopunjen podacima sa terena. No, sakupljeni podaci o 228 ugroženih nalazišta su sasvim dobar indikator stanja na terenu i mogu u punoj mjeri poslužiti kao polazna osnova u radu na zaštiti spomenika kulture na trasi Koridora V/c u BiH. Na osnovu svega prezentiranog može se vidjeti da se radi se o nalazištima iz svih kulturnoistorijskih epoha, od prahistorije do srednjeg vijeka, a njihova brojnost nimalo ne čudi, s obzirom na to da se radi o dolinama rijeka Bosne i Neretve koje su oduvijek bile okosnice života i glavna komunikacija između srednjoevropskog (panonskog) i mediteranskog (jadranskog) kulturnog kruga. Oformljenjem ovakve obimne dokumentacije stvoreni su neophodni uslovi za dalje vrednovanje i uspostavljanje kriterija o obimu zaštite za svaki od ugroženih spomenika. Sprovedeno istraživanje predstavlja do-

bru osnovu kako za naučno tako i za vremensko i finansijsko planiranje i izvođenje arheoloških sistematskih istraživanja dužinom trase autoputa koja bi se, prema svim zakonima i normama o zaštiti arheološke, odnosno kulturno-istorijske baštine u zemlji i inostranstvu, morala sprovesti.

Summary

Results of orientational research in the aim of the identification and protection of archaeological monuments on the highway alignment of the Corridor V/c through Bosnia and Herzegovina

In the context of the planned construction of the Corridor V/c highway through Bosnia and Herzegovina Centre for Balkan Studies of the ANUBiH has made the beforehand identification of the endangered archaeological monuments in the construction zone of the highway. Identification of those monuments has been made in the first half of 2009 in the frame of the project "Orientation archaeological research on the alignment of the Corridor V/c through the Federation of BiH", financed by the Federal Ministry of Science and Education. According to the methodology of archeological work, such identification represents first step and inevitable base for the further actions in the range of the protection of the endangered cultural heritage.

Identification of the sites has been made upon the studies of the existing documentation from the archaeological archives, and upon the areal-photo layers 1:5 000 and 1:25 000 which are constituent part of the highway alignment documentation. In this term, it was possible to determine and identify prehistoric hill-top settlements, stone and earth burial mounds, necropolis of stećci, and wide river terraces which were suitable for the population in the early prehistoric periods.

Within the four sections of the highway in the Bosnia and Herzegovina, in the length of 330 km (LOT 1-4), have been identified 228 archaeological monuments that need an indispensable intervention before the start of the construction works. For each site has been created a database with information on names, position within the alignment with geo-

coordinates, as well with close cultural, typological and chronological determination, and with the existing bibliographical references. Sites from all cultural-historic epochs are represented, and their number is not surprising at all, since the route is going through the valleys of the Bosna and Neretva rivers, which have always been the cadre of life and main communication between Central European (Pannonian) and Mediterranean (Adriatic) cultural circles. By creation of this comprehensive documentation have been produced required conditions for the further evaluation and set up of the criteria of the scope of the protection for each of the endangered monuments. Insurance of the proper and high quality protection of the endangered cultural heritage is statutory obligation for the constructors as well as for the responsible institutions for the protection.

Literatura

Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1988.

SUO 1 – Autocesta u Koridoru V/c, Priprema planske i studijske dokumentacije, Lot br. 1, Dionica Svi-

laj-Doboj jug (Karuše), Studija uticaja na okolinu, Knjiga 01, IPSA Intitut Sarajevo, jun 2007.

SUO 2 – Autocesta u Koridoru Vc, Priprema planske i studijske dokumentacije, Lot br. 2, Dionica Doboj jug (Karuše) – Sarajevo (jug) (Tarčin), Studija uticaja na okolinu, Knjiga 01 – Finalna verzija, IPSA Intitut Sarajevo, jun 2007.

Orijentaciono arheološko istraživanje na trasi autoputa Koridor V/c kroz Bosnu i Hercegovinu, Elaborat, Centar za balkanološka ispitivanja ANUBiH, Sarajevo 2009.

SUO 3 – Projekat “Autoput na Koridoru V/c”, Lot 3 – Dionica Sarajevo jug (Tarčin) – Mostar sjever, Studija uticaja na okolinu (SUO), C. Lotti & Associati / SPT, Energoinvest, August 2006.

SUO 4 – Studija uticaja na okoliš autoputa na Koridoru V/c Mostar sjever – južna granica, Lot 4, Institut građevinarstva Hrvatske d.d. Zagreb, ožujak 2007.

Zapisnik sa konsultacionog sastanka u vezi sa zaštitom spomenika kulture na trasi autoputa V/v kroz Bosnu i Hercegovinu, održanog 26. 6. 2009. godine u Centru za balkanološka ispitivanja ANUBiH. Godišnjak CBI, 38/ 36, Sarajevo 2009, 247-250.

Zapisnik sa sastanka Centra za balkanološka ispitivanja sa predstavnicima IPSA-e i Zavoda za zaštitu spomenika održanog 29. 1.2008. godine